

KIRGIZ ATASÖZLERİNDE KADIN VE TOPLUMDAKİ YERİ

Woman in Kyrgyz Proverbs and Her Position in Society

Yrd. Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAYEVA*

Özet

Tüm Türk boylarında olduğu gibi Kırgızlarda da kadının önemi büyüktür. Onlar tarihin her döneminde evde sevgili eş ve merhametli anne olmanın yanı sıra kocalarının sağ kolu, yardımcısı ve danışmanı olmuşlardır. Tarihin her sahnesinde Kırgızlar arasında adını dünyaya duyuran kahraman kadınlar çıkmıştır. Onlar akıllılığı, uyanıklığı ve cesareti ile halkı yönetmiş ve düşmanlardan korumuşlardır. Durum böyle olunca Kırgızlarda çok eskiden beri kız evlatlarına önem verilmiş ve özel davranılmıştır. Dolayısıyla halkın ortak ürünü olan destanlarda, efsanelerde, türkülerde, atasözlerinde, kısacası tüm halk ürünlerinde kadına yer verilmiştir. Bu çalışmada Kırgız kadınının toplumdaki yeri, önemi ve atasözlerine yansımalarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Atasözleri, Kırgızlar, Kadın, Kırgız kültürü.

Abstract

Woman has a significant position for Kyrgyz people just like in all Turkic tribes. Women have been the girlfriend, wife and merciful mom at home throughout the history as well as husbands' right hand, main supporter and advisor. Looking at the times starting from ancient period till today, there appeared internationally heroic women in Kyrgyz societies. They managed the public and protected them from the enemies with their intelligence, smartness and mercy. The most important of all; they came forward as coy girls at home, dear wives and merciful moms. Although boys have been more important for a long time in Kyrgyz societies, the place of daughters at home have also been significant. Women who have special place in every part of life commonly appear in epics and other works of folk culture. Thus, they have become the main topic of every field. The analysis of Kyrgyz proverbs about women is sociologically important because the findings in Kyrgyz proverbs help us to understand and know Kyrgyz women.

Key Words: Kyrgyz Proverbs, Kyrgyz people, Woman, Kyrgyz culture.

Giriş

Çok eski zamanlardan beri Türk kadını cemiyet içinde saygın bir konuma sahip olmuştur. Bu durum Kırgızlar için de geçerlidir. Hatta Kırgızlar dünyayı ayakta tutan varlığın kadın olduğunu söylemişlerdir. Tarihe bakıldığında da

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mayramgul@hotmail.com.

Kırgızlardan adını dünyaya duyuran kahraman kadınlar çıkmış ve akıllılığı, uyanıklığı, merhameti ile daima erkeklerin yanında olmuşlardır. En önemlisi de onlar evde nazlı kız, sevgili eş ve merhametli anne olma özellikleri ile ön plandadırlar. Kırgızlarda ezelden beri her ne kadar erkek çocuğa daha çok önem verilse de, evde kız evlatlarının yeri bir başka olmuş ve erkek çocuklardan ayrı tutulmamıştır. Aslına bakılırsa kız evladın önemi eski Türklerde de dile getirilmiştir. Kız evlada sahip olmak için Oğuz Beylerinin duasının alınmak istenmesi hepimize malumdur.

XIX. yüzyılda Türkistan'a gelen Avrupalı gezginler de Kırgız kadınının özelliklerine dikkat çekmiş, onların toplumdaki yerinden sıklıkla bahsetmişlerdir. 1856 yılında Çohan Valihanov Kırgız kadınının toplumdaki yerinden ve etkisinden hayretle söz ederken (<https://ky.wikipedia.org/wiki>), İtalyan seyyah Feliks Rokko: "*Gelişmiş ve kültürlü dediğimiz milletlerde bile, Kırgızların anne-babalarına ve kadınlarına gösterdiği gibi saygı gösterdiklerine az rastlarız. Kırgız kadınları hiçbir zaman Özbek, Tacik kadınları gibi peçe takmamışlar, aksine erkekler kadar tüm haklara sahiplerdir. Aile ve boy meselelerinde kadınların da fikirleri alınır.*" (<https://ky.wikipedia.org/wiki>) der. Bu durumu Kırgızların 19. yüzyılın ortalarına kadar göçebe hayat yaşamalarına bağlayabiliriz. Çünkü bilindiği gibi göçebe kültüre mensup kadınlar yerleşik kültüre göre daha özgürdüler.

Seyyahların da dedikleri gibi Kırgız kadınları yeri geldiğinde aile ocağını korumak için at üzerinde mücadele etmiş, erkeklerden geri kalmayıp savaş meydanında kendilerini göstermişlerdir. Hayatın her alanında yer alan kadına, sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde fazlasıyla yer verilmiştir. Sovyet şairi Baydılda Sarnogoyev:

<i>Kılımda kızdın atı uluk,</i>	Asırlardır kızın adı ulu,
<i>Kırgızda kızdın çaçı uluk.</i>	Kırgız'da kızın saçı ulu.
<i>Kızıgın körböyt düynönün,</i>	Huzur bulamaz dünyada,
<i>Kız sıylabas makuluk</i>	Kıza değer vermeyen mahlûk,

(Kidiyeva, 2016: s. 534).

diyerek kadının önemini dile getirir.

İlk yazılı örneklerine Orhun Abidelerinde rastladığımız ve Kırgız Türkçesinde makal-lakap olarak geçen atasözleri, bir fikri, öğüdü daha çok mecaz yoluyla kısa ve kesin olarak anlatan, eskiden beri söylenegelmiş özlü sözlerdir. Dolayısıyla Kırgızlar kızlarını küçük yaşlarından itibaren incitmemek için mecaz anlamlı sözlerle eğitmeye, yol göstermeye, ders vermeye çalışmışlardır. Bu sebeple Kırgız atasözlerinde de kadının toplum içindeki yeri ve önemine dair çok sayıda örneğe rastlanır.

Köklü bir kültüre sahip olan Kırgızlarda kızların eğitimi önemli bir yere sahiptir. "*Uuldu bolsoñ uzun süylöbö, kızduu bolsoñ kıya süylöbö*" (Oğlun varsa

fazla konuşma, kızın varsa başkasını kınama) diyerek kızlarının ailenin yüzünü yere eğmeyecek şekilde büyümesi için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır.

Kırgızlarda yüzyıllardır kızlara çok değer verilir, özenle davranılır. Kızın evdeki yeri başköşede babanın yanındır. Kız evlada verilen önem atasözlerinde de kendini göstermiş ve “*Kız konuk*” diyerek baba evinde ona misafir gibi davranılmıştır. Çünkü kızın baba evinde kalacağı süre azdır, başka aileye gider, onların ferdi sayılır. Bundan dolayı aile kızına özel davranır, istediğini giydirir, içirir. Genç kız olmaya adım attıktan sonra ağır işlerde çalıştırılmaz ve saygı gösterilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kırgız atasözlerinin teması çok geniştir ve eğiticilik yönü derindir. Hangi konuya yönelik olursa olsun hangi durumda söylenirse söylensin, derin ve anlamlı sözlerle kızların eğitilmesi amaçlanmıştır. Kadın ile ilgili Kırgız atasözlerine bakılacak olursa kızları çalışkan, edepli, saygılı, sağlıklı, temiz, evde iyi bir eş, merhametli bir anne olmaya, aile ve akrabalık ilişkilerini ifade etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca söz konusu atasözlerinin incelenmesinin sosyolojik açıdan da önemi vardır. Çünkü atasözlerinde tespit edilen bulgular Kırgız kadını tanımamıza yardımcı olacaktır.

“*Kızı bardın nazı bar*” (Kız evi naz evi) sözü kızların değerini anlatan atasözüdür. “*Kızga kırk üydön tıyuu*” (Kıza kırk evden uyarı) atasözü ise kızın sadece bir evin kızı olmadığını, onun bir boyun, bir köyün hatta bir milletin kızı olduğunu, dolayısıyla onu tüm milletin uyarmasında ya da nasihat etmesinde sakınca olmadığını gösterir. “*Otko cakın şış küyöt, enege cakın kız küyöt*” (Maşa ateşe, kız anneye yakındır) diyerek kızın asıl eğitimcisinin anne olduğunu belirtirken, “*Atanı körüp uulu ösöt, eneni körüp kız ösöt*”, (Babayı görerek oğul, anayı görerek kızı büyür) diyerek evdeki anne babanın çocuklar için vazgeçilmez örnek insanlar olduğuna vurgu yapılmıştır. Çocuk eğitiminde anneye daha çok görev düşeceğini “*Atası caman asta oñolot, enesi caman ezeli oñolboyt*” (Babası kötü olan yavaş yavaş düzeler, anası kötü olan asla düzmez) atasözü açıkça anlatmaktadır.

“*Kız kılığı menen cakşı, iyne uçuşu menen cakşı*” (Kız nazıyla, iğne ipliğiyle güzel) diyerek kızların nazlı olmasını önerirler.

“*Kız cakşısı cakadağı kunduz*” (İyi kız boyundaki boncuk);

“*Kızduu üydö kıl catpayt*” (Kızın olan evde kıl bile olmaz);

“*Kızım kulağına altın sırğa*” (Kızım kulağına altın küpe);

“*Kızıñ caman bolso, ceti ataña ceteer, attiginiñ ay dep ömürüñ ötöör*” (Kızın kötüyse yedi sülalene söz gelir, üzülerek ömrün geçer) gibi atasözlerinin hepsi kızları temiz, nazlı, terbiyeli olmaya yönlendiren atasözleridir. Ayrıca kız kötü çıkarsa ailenin itibarının zedeleneceği ifade edilir.

Çalışmamızın amacı, çok eski ve köklü bir kültüre sahip olan Kırgızların kadına bakış açısının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bu amaçla Muhamed

İbragimov tarafından hazırlanan 498 sayfadan oluşan “Kırgız Makal-İlakap, Uçkul Sözdörü 10551”, Bübüy Kerimcanova tarafından hazırlanan 98 sayfalık “Kırgız Elinin Makal cana Lakaptarı” ve 57 sayfalık “Kırgızdın Makaldarı menen Lakaptarı”, Şarşeke Usupbekov tarafından hazırlanan 221 sayfalık “Kırgız Makal-Lakaptarı” ve 32 sayfalık “Makal, İlakaptardın Tarbiyalık Maanisi”, Saparbek Zakirov tarafından hazırlanan 112 sayfalık “Kırgız Elinin Makal, Lakaptarı”; Türkiye’de yapılmış çalışmalardan Özkul Çobanoğlu tarafından hazırlanan 494 sayfadan oluşan “Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü” ve Ülkü Çelik Şavk tarafından hazırlanan 189 sayfalık “Kırgız Atasözleri” eserlerinden yararlanılmıştır.

Amacımızın iyi anlaşılması için çalışmamızı “Evlilikten Önceki Dönemle İlgili Atasözleri” ve “Evlendikten Sonraki Dönemle İlgili Atasözleri” olarak iki başlık altında topladık.

Evlilikten Önceki Dönemle İlgili Atasözleri

Türk sosyal hayatında evlilik önemli bir yere sahiptir. Kırgızlar da “*Aile küçük bir devlettir*” diyerek kutsal gördükleri aile yapısını evlilikle pekiştirmişlerdir. Dolayısıyla ocağı tüttürecek olan kızlar için çok sayıda atasözü ortaya çıkmıştır. “*Kımızdı içkenge, kızdı suraganga ber*” (Kıymızı içene, kızını isteyene ver) diyerek bir kızın mutlaka evlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca “*Kızım, kolumdan uçurğan kuşum*” (Kızım, elimden uçan kuşum) diyerek kızın baba evinden kuş gibi uçup gideceğini anlatılırken, “*Kız başka üydün carığı*” (Kız başka evin ışığıdır) diyerek yine kızın başka evin ferdi olacağını belirtmişlerdir.

Kırgızlar çok eskiden beri eş seçiminde çok özen göstermişlerdir. Kızın iyi bir ailede yetişmesine, belli özelliklere ve değerlere sahip olmasına önem verilmiştir. Kadının ailede ve toplumdaki statüsünü belirleyen en önemli etkenlerden biri anne olduğundan (Yılmaz 2004: s. 61) kız eğitiminde de annenin vazifesi her türlü sorumluluktan öndedir. Dolayısıyla “*Enesin körüp kızın al, eşiğin körüp törünö öt*” (Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al) veya “*Kız eneden ülgü albasa çorkok bolot, uul atadan ülgü albasa korkok bolot*” (Kız anadan örnek almazsa beceriksiz olur, oğul babadan örnek almazsa korkak olur) diyerek iyi bir annenin kızının da iyi olacağını hatırlatmışlardır. Örneklerdeki atasözlerinde kız çocuğunun annesini rol model olarak büyüyeceğine vurgu yapılmıştır.

Kırgızlar eskiden beri evlilik kararında çok dikkatli davranmışlar ve gelin adayının iyi bir aileden alınması gerektiğini “*Katın albay kayın'al*” (Kadın alma kayın al) atasözü ile vurgulamışlardır. Bu atasözü her ne kadar erkeğe yönelik gibi görünse de aslında gelin olarak alınacak kızın sadece kendisinin değil tüm sülalesinin araştırılması gerektiği sonucu doğmuştur. İyi bir ailede ve sülalede büyüyen kızın gelecekte iyi bir eş ve anne olacağı düşünülür. Kısacası aileye, sülaleye bakarak kızın nasıl birisi olduğunu anlamak mümkündür.

¹ Evli kişinin eşinin akrabaları.

Her milletin kendine has kültürü, geleneği ve göreneği, örfü ve âdeti vardır. Kırgızlarda da diğer Türk boylarında olduğu gibi evlenirken kızın güle oynaya gitmesi hoş karşılanmaz ve bundan dolayı “*Kız cırğaar cerine ıylap barat*” (Kız mutlu olacağı yere ağlayarak gider) diyerek evlenip gitmekte olan kızı ağlatmaya çalışmışlardır. Biz bunu Anadolu’da “*Kına Gecesi*” adıyla yapılan törende de görebiliyoruz.

Çocuk dünyaya geldikten sonra ilk tecrübesini ailede edinir. Dolayısıyla atasözlerinde de kız çocuğunun öğrenme süresi anne ile özdeşleştirilir. Yukarıda geçen atasözleri de kızın iyi veya kötü olmasını annesiyle ilişkilendirmektedir. Böylece kız büyüdüğü ve evlendiği zaman annesine doğrudan ya da dolaylı yollarla statü kazandırır. Bu durum aşağıdaki açıklamalarda daha iyi anlaşılacaktır.

Evlendikten Sonraki Dönemle İlgili Atasözleri

Aile evlilik yoluyla kurulur. Kırgızlar “*Kâküle boncuk takmışık, gölge yerde bakmışık*” diyerek evlendirdikleri diğer bir deyişle kocaya uğurladıkları kızlarının gittiği yerde çoluk çocuğa karışmasını, değer kazanmasını, baba evine sık sık gelerek aileyi küçük düşürmemesini arzu ederler. Çünkü iyi kız ailenin değerini artırır. Kırgızlarda baba evini sık sık ziyaret eden kıza hoş bakılmaz. Evi temizlenmez, işleri kalır anlamında “*Törkünü çakındın töşögü cıylbayt*” (Evi akrabalarına yakın gelinin döşeği kalkmaz) diyerek yererler veya “*Katını camandın kazanı sınık, erkeği camandın bıçağı iyri*” (Karısı kötü evin kazanı kırık, erkeği kötü evin bıçağı kör) diyerek kadının evdeki becerisini dile getirirler.

“*Taş tüşkön cerinde oor*” (Taş düştüğü yerde ağırdır) ya da “*Oturgan kız ordun tabat*” (Oturan kız yerini bulur) şeklindeki atasözleri ise evlenen kızın gittiği yerde yer edinmesi ve sevilmesi için söylenmiştir.

Ezelden beri kız, gelin geldiği evin iyiliğini ön plana çıkarmış, kötülüğünü gizlemiştir. Bunun tersi olunca “*Ene körgön kız emes, endik körgön bet emes*” (Ana görmüş kız değil, pudra görmüş yüz değil) diyerek kızı yermişlerdir.

Kırgızlar gelinlerini kızı gibi görmüş ve onların evlerine bereket, rızık ve uğur getireceğine inanmışlar ve “*Kelin keldi ırıs keldi*” (Gelin geldi rızık girdi) diyerek çok mutlu olmuşlardır.

Kırgızlar her zaman gelinlerine sahip çıkmış, destek olmuş ve onlardan yardımlarını esirgememişlerdir. “*Kelin caman emes, kelgen ceri caman*” (Gelin kötü değildir, gelin olarak geldiği ev kötüdür) atasözünde ise gelinin kötü olmasında kaynata ile kaynanayı suçlu olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı “*Ayaldı başıman, balanı çaşıman*” (Kadın gençliğinde, çocuk bebekliğinde eğitilir) diyerek yeni gelen gelinin hatalarını affederek, hayatı öğretmek kaynananın görevi sayılmıştır.

Gelin kaynana ilişkisi de atasözlerine yansıyor aile içi ilişkiyi gözler önüne sermiştir. “*Kelindin boyuna bütsö, kempirdin moynuna bütöt*” (Gelinin karnına tohum düşerse ‘hamile kalırsa’, kaynananın boynuna iş düşer) diyerek

doğacak çocuğun kaynana tarafından bakılacağı anlatılmıştır. Kırgızlarda doğacak çocuğa kaynana bakar ve evde en büyük yardımcı kayınvalidedir. “*Kaygı cökto kayın enem ölüp kaygırdım*” (Kaygısızdım kaynanam öldü üzüldüm) atasözü ise gelin ile kayınvalidenin aile içindeki ilişkisini anlatmaktadır.

“*Ayal cakşı er cakşı, vazir cakşı han cakşı*” (Kadın iyiye koca iyi olur, vezir iyiye han iyi olur), ya da “*Katını cakşı bolso eli baktıluu bolot*” (Hanımın iyi olursa, ailen mutlu olur) denir. Bu atasözlerinde kadının toplumdaki yerine ve önemine dikkat çekilmektedir. “*Keregem saga aytam, kelinim sen uk.*” atasözünün karşılığı ise Anadolu’daki “*Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla’dır.*” Kerege, Kırgız çadırının sağlam ve düz durmasını sağlayan örülmüş ağaçtır. Bu atasözünde de evi düzgün tutacak olan bir gelin, keregeye benzetilir. Burada amaç sözün gücü ve anlamı ile geline nasihat etmektir. Doğrudan değil dolaylı ifade etmenin nedeni karşıdaki kişiye duyulan saygıdır.

Kırgızlar “*İyi kız ebeveyni cennete götürür*” derler ve kızlarını edepli, ahlaklı, saygılı ve bilgili yetiştirmek için çabalarlar. Kazak şairi Muhtar Şahanov:

<i>Kazaktın köz cektis talaasın,</i>	Kazak’ın uçsuz bozkırını,
<i>Közüñö batırğan balasıñ.</i>	Gözüne sığdırmış çocuksun.
<i>Bul kızdı kay cerden apkelseñ,</i>	Bu kızı nereden bulduysan
<i>Şol çerge cektirip salasıñ.</i>	Oraya götürüp bırak

(Aamatov 2016: s. 569)

dörtlüğünü elinden düşen ekmeği almak yerine üzerine basıp giden gelininden memnun kalmayan babanın ağzından oğluna söylenmiştir. Yediği ekmeğe saygı göstermeyen bir kızdan sana eş olmaz diyerek onu baba evine götürmesi gerektiği söylenirken, aynı zamanda kızın ailesi de suçlanmaktadır. Bu dörtlük Kırgızlarda kızı verilen eğitimin benzerinin Kazaklarda da geçerli olduğunu göstermektedir.

Kırgızlarda çok eskiden beri evliliklerde dini nikâha önem verilmiş ve dini nikâh kıyılmadan yapılan evliliklerin haram olduğuna inanılmıştır. Dolayısıyla ana eğitimi, terbiyesini görmeyen kızlar nikâhsız evlenebilir, ezelden beri süregelen törelerimizi bozabilir anlayışı vardır. Bu anlayıştan dolayı “*Enesi çok kızdın emçeği çoñ, atası çok kızdın alası çoñ*” (Anasız kızın memesi büyük, babasız kızın adımı büyük) veya “*Atasız uul cetesiz, enesiz kız nikesiz*” (Babasız oğul nesilsiz, anasız kız nikâhsız) diyerek ana baba terbiyesi görmeyen kızları yermişlerdir. Anlaşıldığı üzere asırlardır süregelen değerleri çiğneyen kızlar sonradan evlenme, anne olma hakkını kaybetmiştir. Hatta bu evin diğer kızlarını da kimse almamış, evde kalmışlardır (Dosbol uulu, 2016: s. 593).

Kadınla ilgili Kırgız atasözlerinde kadının kocasının yanındaki yerinden ve ailedeki öneminden sıkça bahsedilmiştir. Bu durum Kırgızlarda en büyük rolün kadına verildiğini ve kadının ön plana çıktığını göstermektedir. Çünkü evi yuva yapan, aileyi, eşi, dostu, akrabayı birbirine bağlayan kadındır. Aşağıdaki atasözleri de bu sorumlulukları açıklamaktadırlar:

“*Atıñ caman bolso aylañ ketet, alganıñ caman bolso tuuganın ketet*” (Atın kötüyse çaresiz kalırsın, aldığıñ kötüyse akrabasız kalırsın);

“*Katının caman bolso meymanın keteer, uulun caman bolso ıymanın keteer*” (Karıñ kötüyse misafirin kaçır, oğlun kötüyse imanını kaçır);

“*Ayal-üydün kutu*” (Kadın evin kutudur);

“*Ayal-üydün tutkası*” (Kadın kapı koludur);

“*Ayal bolboso aşkana cetimsireyt*” (Kadın yoksa mutfak yetim kalır);

“*Ayalsız üy-suusuz tegirmen*” (Kadınsız ev susuz değirmen);

“*Ayalıñ mıktı bolso baktıñ, kıydı bolso kattıñ*” (Hanımın iyiye mutlu, kötüye kahrolursun);

“*Ayal cakşısı ırısı mol, ayal camanı kaygısı zor*” (Hanımın iyiye rızkın, kötüye kaygın boldur);

“*Ayal cakşısın eri süyöt, er cakşısın eli süyöt*” (Kadın iyiye kocası sever, koca iyiye halkı sever);

“*Ayaldın akılın cesirinde kör, balanın akılın cetiminde kör*” (Kadının aklını dul kaldığında, çocuğun aklını yetim kaldığında ölç);

“*Ayaldın camanı atıñdı bulgayt, erdin camanı eldi bulgayt*” (Kadının kötüsü kocayı, erkeğin kötüsü milleti lekeler);

“*Ayal-erdin carım ömürü*” (Kadın-kocanın yarı ömrüdür);

“*Ayaldı aşınan taanı*” (Kadını yemeğinden tanı);

“*Ayal namıs üçün kara kiyet*” (Kadın namus için kara giyer);

“*Ayal turmuşu-zaman küzgüsü*” (Kadının hayatı-zamanın aynası);

“*Katın buzulsa kaada buzulat*” (Kadın bozulursa âdet bozulur);

“*Katını cakşı cigittin kayda cürsö köönü tok*” (Karıısı iyi yiğit nereye giderse de huzurludur);

“*Katını cakşı kor bolboyt*” (Karıısı iyi horlanmaz);

“*Cakşı katın- carım ırıs*” (İyi kadın yarım rızıktır);

“*Cakşı katın caman erin er kılal, caman katın cakşı erdi cer kılal*” (İyi kadın kötü kocayı iyi eder, kötü kadın iyi kocayı yerle bir eder);

“*Alganın cakşı bolso cakañ अगरат, alganın caman bolso sakalıñ अगरат*” (Aldığıñ iyiye yakan beyazlaşır, aldığıñ kötüye sakalın beyazlaşır);

“*Ayal üygö tartılган çелек*” (Kadın evdeki bayraktır);

Yukarıdaki atasözlerinde görülen Kırgız kadının en önemli statüsü evine, eşine bağlılığıdır. Eşler arası ilişkilerde evin reisi olan erkeği mutlu edecek olan da mutsuz edecek olan da kadındır. Dolayısıyla toplum bir kadından iyi ev hanımı, iyi anne, iyi eş rolü beklemektedir.

Ayrıca kadınlar ile ilgili Kırgız atasözleri tarandığında boşanma, dulluk kavramlarına rastlanmamaktadır. Bu durum Kırgızlar için evliliğin ne denli önemli ve kutsal olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak söyleyecek olursak Türk sosyal hayatının temelini oluşturan ve kültürel yapı içinde büyük öneme sahip olan ailenin vazgeçilmez unsuru olan kadın diğer sahalarda olduğu gibi sözlü kültürde de yerini almıştır. İncelediğimiz Kırgız atasözlerinde kadının ailedeki ve toplumdaki öneminden sıkça bahsedilmiştir. Atasözlerinin çoğunda ailenin temel taşı olan kadından temiz, hamarat, iyi huylu, kocasının ailesine saygılı, iffetli olma beklentilerinin fazla olduğu görülmüştür.

Atasözlerinde, kadınlar, kocalarını evin reisi olarak görmelidir. Kocaların değeri, toplumdaki yeri, eş dost ve akrabayla olan ilişkisi hanımının iyi veya kötü olması ile alakalıdır. Evin reisi erkektir, ancak kadın da onun yardımcısı, sağ kolu, danışmanıdır. Kocanın getirdiği kazancı tasarruflu kullanmalı ve kocasının namusunu hem içeride hem dışarıda korumalıdır. Kadının evdeki görevi kocasına iyi eş, çocuklarına iyi anne olmaktır. Kadın görevini yaptığı takdirde o eve kut girer. Gelin kocasına saygı göstermekle beraber onun anne – babasına, kardeşlerine, akrabalarına da saygı gösterirse geldiği evin kurallarına uyarsa ev fertleri de geline kendi kızları gibi davranır, hatalarını hoş görürse evde huzur olur. Aile ocağı akraba, eş dost ile güzelleşir. Dolayısıyla kadın eve gelen kocasının akrabalarına iyi davranmalıdır. Kırgızlar boşuna “*Aldığın kötüyse akraban gider*” dememişlerdir. Bu durum aynı zamanda Kırgızlarda akrabalık ilişkilerine büyük önem verildiğini göstermektedir.

Kırgız atasözlerinde kadın sadece bir ailenin değil, bir milletin kaderidir. Kadın, ikinci plana atılmak yerine evin rızkı ve huzuru olarak kabul edilmiştir. Kocanın iyi veya kötü olması hep kadınla ilişkilidir ve hep ön plandadır. Kadın fiziki özelliğinden daha çok tavır, namus ve huyu gibi manevi özellikleriyle yüceltilmiştir.

Hun ve Göktürk dönemlerindeki belgelere de bakılırsa kız evlada verilen değer açıkça anlaşılmaktadır. Peygamberimiz de “*Kadınlara saygı göstermeyenler kötü insanlardır*” diyerek kadınlara değer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlayışın Kırgızlar arasında da korunduğu anlaşılmaktadır.

Elbette kadını aşağılayan, olumsuzluk içeren Kırgız atasözü yok dememiz yanıltıcı olacaktır. “*Ayaldın çaçı uzun, akılı kısa*” (Kadının saçı uzun, aklı kısa), “*Katın ölsö kaygı çok, kayra tüşök canırat*” (Kadın ölürse kaygı yok, yatağın

tekrar yenilenir). Ancak bu tür atasözleri yukarıda verilen örneklerin yanında binde bir denilecek kadar azdır.

Anne, eş, yenge, abla, kız evlat, gelin olarak karşımıza çıkan Kırgız kadını, sosyal bir kurum olan ailede, neslin devamlılığını sağlayan, aile ilişkilerinde önemli rol oynayan biri olmanın yanı sıra güzel, iffetli, sadakatli, becerikli, idareli, eşinin ailesine, eşine dostuna iyi davranması, üzerine düşen görevi yerine getirmesi gereken biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasözlerinde binlerce yılda ortaya çıkmış bir tecrübe söz konusudur. Değişen çağda bunların gençlere yol göstermeye devam etmesi yalnız Kırgızların değil her toplumun faydasına olacaktır.

Kaynakça

- Aamatov, Markabay. (2016). “Enesin Körüp Kızın Al, Eşigin Körüp Törüne Öt”. *Kırgız Narkı*, Ed. B. Bekeşov, Bişkek: Print Ekspres Yayınları.
- Akmataliyev, Amantur. (2000). *Kırgızdın Köönörbös Döölöttörü*, C. 1. Bişkek: Şam Basması.
- Akmataliyev, Amantur. (2001). *Kırgızdın Köönörbös Döölöttörü*, C. 2. Bişkek: Şam Basması.
- Akmataliyev, Abdıldacan. (2004), *Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C. 1-2. Baskı, Bişkek: Şam Basması.
- Çelik, Şavk, Ülkü. (2002). *Kırgız Atasözleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: AKM Yayınları.
- Dosbol uulu, Moldo Sabır. (2016). “Atasız Uul Cetesiz, Enesiz Kız Nikesiz”. *Kırgız Narkı*, Ed. Beyşenbek Bekeşov. Bişkek: Print Ekspres Yayınları.
- Günindi Ersöz, Aysel. (2010). “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini”. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Türkojisi Araştırmalar Dergisi* (6), s. 167-181.
- İbragimov, Muhamed. (2005). *Kırgız Makal-Lakap, Uçkul Sözdörü 10551*. Karabalta: Salam Basması.
- Kerimcanova, Bübüyra. (1948). *Kırgızdın Makaldarı menen Lakaptarı*. Frunze: Kırgızmam Basması.
- Kerimcanova, Bübüyra. (1955). *Kırgız Elinin Makal cana Lakaptarı*, Frunze: Kırgızmam Basması.
- Kidiyeva, Anara. (2016). “Kız Namısı”, *Kırgız Narkı*, Ed. B. Bekeşov. Bişkek: Print Ekspres Yayınları.
- Zakirov, Saparbek. (1972). *Kırgız Elinin Makal, Lakaptarı*. Frunze: Mektep Basması.

- Zakirov, Saparbek. (1982). *Kırgız Makal Lakaptarı*. Frunze: Kırgızistan Basması.
- Uçar, İsrafil. Doğruer, Nazım. (2016). “Kazak Türkçesinde Aile Bireyleri İle İlgili Atasözleri Üzerine”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 5/1.
- Usupbekov, Şarşeke. (1967). *Makal, Ilakaptın Tarbiyalık Maanisi*. Frunze: Mektep Basması.
- Usupbekov, Şarşeke. (1982). *Kırgız Makal Lakaptarı*. Frunze: Kırgızistan Basması.
- Yılmaz, Ayfer. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”. *Milli Folklor*, (61), s. 111-123.
<https://ky.wikipedia.org/wiki>.